

3. Бояров В. І. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних проваджень про кримінально-карані прояви екстремізму. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. № 2. С. 141–147.

4. Гірник А. Конфліктологічна експертиза: від мистецтва до технології. *Соціальна психологія*. 2004. № 2 (4). С. 100–110.

5. Ларкін М. О. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 3–4. С. 105–110.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-101>

НЕТРИВІАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ющенко Світлана Сергіївна

науковий співробітник відділу інформатики

Український мовно-інформаційний фонд

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Лінгвістична експертиза як один із видів криміналістичної проводиться у встановленій законом процесуальній формі – за рішенням суду або органу досудового розслідування, або в межах адвокатського контролю, у порядку та на умовах, визначених нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності (Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ, Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII, Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України 08 січня 1998 р. № 53/5 та ін.). Метою криміналістичної експертизи як наукового дослідження є встановлення фактів щодо матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду (стаття 1 Закону України «Про судову експертизу»). Такими фактами є: тип, походження, обставини використання, фізична

структура, просторові, функціональні, динамічні та інші характеристики (властивості, параметри) об'єкта дослідження, а також ступінь його відповідності оригіналу, тотожність або розбіжність з еталонним зразком тощо. У разі порушення суб'єктом експертної діяльності законодавчо встановлених вимог, експертиза вважається недійсною, а її висновок втрачає доказову силу.

Вітчизняна нормативно-правова база забезпечує єдиний підхід до проведення криміналістичних експертиз, проте, на нашу думку, слабо враховує специфіку лінгвістичної експертизи, що полягає у недостатній розробленості ідентифікаційних ознак суспільно небезпечного винного діяння (складу злочину) в об'єкті її дослідження – мовленнєвому акті. Зазначене становить певну проблему, оскільки, з одного боку, лінгвістам-експертам так само, як експертам в інших галузях, заборонено виходити за межі спеціальних знань, зокрема, надавати юридико-правову кваліфікацію фактам, встановленим за результатами дослідження, а з іншого – такий вихід в окремих випадках є необхідним через відсутність або низьку інформативність, надмірну образність, логічну та змістовну некоректність нормативного тлумачення предмета лінгвоекспертного дослідження.

Слушні міркування щодо окресленої проблеми знаходимо в роботі Лесі Ажнюк [1, с. 10]. Дослідниця пише: «Наприклад, попри позірну очевидність протиправності заклику «Путин, введи войска», її лінгвістичне обґрунтування вимагає співвіднесення змісту цього заклику з диспозицією певної норми Кримінального кодексу України, за якою порушено справу: *заклик до захоплення державної влади* (ч. 2 ст. 109), *заклик до зміни меж території або державного кордону України* (ч. 1 ст. 110,); *заклик до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту* (ст. 436)».

Оскільки те саме діяння не може передбачатися різними статтями КК України або різними частинами однієї статті КК України, маркування змісту аналізованого деліктного тексту чи його фрагментів конкретною статтею (частиною статті) КК України є одним з прикладів нетривіальних питань, у вирішенні яких беруть участь лінгвістичні експерти.

Інша проблема, на якій ми зосереджуємо увагу в цій публікації, пов'язана зі лінгвістичною (семантико-текстуальною) експертизою актів писемного та усного мовлення у кримінальних справах за звинуваченням ієрархів і вірян однієї християнської церкви України в розпалюванні релігійної ненависті до представників іншої християнської церкви України, образі почуттів у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями та підбурюванні до міжконфесійної ворожнечі. Повідом-

лення про оголошення відповідних підозр періодично з'являються на сторінках вітчизняних медіаресурсів.

Дійсно, втручання релігійної організації у діяльність інших релігійних організацій, а також у будь-якій формі проповідування ворожнечі, нетерпимості до невіруючих і віруючих інших віросповідань, заборонені Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. № 987-ХІІ (частина 9 статті 5). Але річ у тім, що християнські церкви України належать до однієї конфесії (одного віросповідання), що виключає можливість міжконфесійної ворожнечі між ними. Усі християнські православні церкви послуговуються тими самими символами християнської віри (інакше – догматами, в які повинні вірувати християни – «Єдиний Бог-Отець, Вседержитель, Творець неба і землі, всього видимого і невидимого»; «Єдиний Господь Ісус Христ, Син Божий, Єдинородний, що від Отця народився перше всіх віків, ради нашого спасіння зійшов з небес, і воплотився від Духа Святого і Марії Діви, і став чоловіком»¹ та інші), сповідують те саме релігійне вчення, а релігійна віра як «здійснення очікуваного і впевненість у невидимому» (Євр. 11: 1) неможлива без розвиненої уяви, ідеалізації, емоційної чутливості.

Стосовно образи почуттів осіб у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, неважко дійти висновку щодо принципової неможливості розробки повного опису її потенційних причин. Так, у різні періоди історичного розвитку релігійні почуття вірян та діячів християнської церкви обурювали: ідолопоклонство, антифеодальні настрої, геліоцентрична модель Сонячної системи, астрологія і астронімія, хірургія, вакцинація, сумнів у божественному походженні людини, неканонічні зображення Христа (в образі жінки, волоцюги, афроамериканця, хіпі та ін.), ворожіння, сурогатне материнство, контрацепція, одностатеві шлюби, порівняння релігії з хворобою, обряди вуду, короткі спідниці парафіянок, критичні зауваження на адресу святих² та інші.

Вичерпний та точний коментар щодо проблем кримінально-правового регулювання правовідносин у сфері віросповідання з позиції юридичних наук знаходимо в науковому доробку Тетяни Лисько: «При наявному формулюванні ст. 161 КК України законодавець встановлює відповідальність за діяння, котрі не мають юридичного змісту. Для того, щоб зрозуміти і кваліфікувати діяння як таке, що ображає почуття громадянина в зв'язку з його релігійними переконаннями, необхідно

¹ Цитується з молитви «Символ Віри» в уніфікованій редакції перекладу українською мовою (режим доступу: <https://religionpravda.com.ua/?p=72279>).

² Перелік наведено з ілюстративною метою. Його позиції сформульовано за результатами веб-пошуку.

звернутися до джерел і норм релігії, котрі описують вказані норми, правила здійснення тих чи інших обрядів, правила поведінки в місцях проведення релігійних церемоній тощо. Проте конфесійні норми не є частиною законодавства і правової системи України, тому оцінка образи почуттів громадянина у зв'язку з релігійними переконаннями знаходяться в сфері суб'єктивної оцінки і сприйняття. Така ситуація суперечить принципу справедливості та законності» [2, с. 112].

Підсумовуючи викладене, констатуємо важливість об'єктивного та неупередженого дослідження обставин, які належать до події кримінального правопорушення або вважаються такими, особливо – в умовах воєнного стану, коли попит на справедливість зростає, а слова прирівнюються до дій. Лінгвісти-експерти зобов'язані реагувати на специфічні оціночні категорії як в аналізованих мовленнєвих актах, так і нормативно-правових актах, а також у матеріалах справи, що перебуває в провадженні органів дізнання, досудового слідства, суду.

Література:

1. Ажнюк Л. В. Словесний екстремізм та його лінгвістична діагностика. *Одеський лінгвістичний вісник. Спецвипуск*. 2017. С. 7–14.
2. Лисько Т. Д. Порушення рівноправності громадян залежно від їх релігійних переконань: окремі проблеми кримінально-правового регулювання. *Право та державне управління*. 2022, С. 109–115.